

AHMED RÂKİM EFENDİ

Abdülbari MERT*

Sayınca az olmakla beraber oldukça kaliteli yazıları ile hüsn-ü hat tarihinde mühim bir yer işgal eden Ahmed Râkım Efendi'nin hayatı ile ilgili ne yazık ki bugüne kadar ciddi hiçbir bilgiye sahip değildik. Şimdi ise Osmanlı Arşivi'nde bulunan bazı vesikalar onunla ilgili bazı bilgilere ulaşmamızı mümkün kıldı. Söz konusu bu belgeler Râkım Efendi'nin ilk memuriyete başladığı 1847 den vefatı tarihi olan 1862'nin sonlarına kadar geçen on beş yıllık bir zaman dilimini kaplıyor. Bu belgelerin ilki kendi elyazısı ve ta'lik ile Mâbeyn'e verdiği bir arzuhal olup, durumuna uygun bir işte istihdamını talep etmektedir. Burada hemen akla gelen husus, devrin padişahı Abdülmecid Han'ın iyi derecede bir hattat oluşu ve kendisine muhakkak bir iş vereceği ümidi olmalı. Yoksa normal şartlarda insanların hacet kapısı Bâb-ı Âlî'dir. Bütün devlet işlerinin merkezi de orasıdır.

Ancak insanların bazen umduğunu bulamaması bazen da işlerinin sürüncemede kalması durumlarında Cuma günleri padişahların "Cuma Selamlığı" esnasında o anda görevli bulunan yaverler aracılığı ile dilekçelerini hünkara sunmaları da (ma'rûzât-ı rikâbiye) kâbildi. Sonuç itibariyle, mevzûata zıt bir durumun bulunmaması halinde arzularına nâil olabiliyorlardı. Ahmed Râkım Efendi için de böyle bir durum olabilirse de zayıf bir ihtimal. Çünkü Râkım Efendi sadece arzuhal değil iki tane de yazı sunmuş. Bir hayli uzun bir elkabdan (şevketlu, mehabetlu, kudretlu...) sonra, Osmanlıca'nın bilinen fesâhat ve belâgatından uzak, hatta bir takım muğlak ifadelerle dolu dilekçesine şunları yazmış:

"Arzuhâl-i kullarıdır ki, çocukluğumdan beri işim-gücüm padişahıma hayır duadır. İlim ve sanat tahsili hususunda da haddim olmayarak bir hayli çalışıp-çaladım. Bu gayretlerim sonucu yazmağa muvaffak oluşum sülüs ve celi, nesih, rik'a, ve ta'lik benzeri çeşitli yazıların arzu edenlere- neşir ve talimi babında, âcizâne ve kemterâne yazabildiğim yazıları- ancak elinizde gördüğünüz derecede- yazabildim. Maişet hususunda ciddi sıkıntılarımdan dolayı mesleğimde geri kalıyorum. Halim perişan, ev-bark gâilem de haddinden fazla olmakla;

*Şehinşah-ı maarifperver Abdülmecid Han'ın
Kalmadı hiç sayesinde olmadık mesrûr,
Meğer bir bendesinin necm-i sa'di olmaya yaver.
Hicabından varıp bir arzuhalin etmeye mestûr,*

---

* Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi, Arşivcilik Bölümü.

Kıt'a-i acizâneme muvafık olarak padişahımın yüce merhametinden bu âcizin haline uygun bir mevki veya mansıba nâil buyurulmam için (çerâğ-ı has) emir ve ferman buyurulması.

El abdü'l-muhlis El hattat Ahmed Râkım Min telamizi Mehmed Haşim Ressayam-ı sikke-i sultani sabikan¹

Murada İlk Adım

Ahmed Râkım Efendi'nin bu dilekçesini 31 Ocak 1847'de Mâbeyn Başkatipliği bir üst yazıyla Sadaret'e havale etmiştir. Mâbeyn'in bu yazısında ez cümle şu ifadelere yer verilmiş:

"Hattat Ahmed Râkım Efendi maarifperver padişahın sayesinde tahsiline muvaffak olduğu çeşitli yazıları talim edip göstermekle meşgul olup ancak maişet noktasında büyük müşkilâtı bulunduğundan bahisle uygun bir işte istihdamını talep etmektedir. Bu talebinin tahakkuku için de padişahın irâdesini isteyen bir arzuhal ve kendi yazılarından olmak üzere bir Fatiha-i Şerife ile bir de Hilye-i Saadet hediye etmiştir. Dilekçesinde ki hususlara nazaran icabı ne ise aynen icrası için de irâde verilmiştir. Zikr olunan Fatiha-i Şerife, Hilye-i Saadet ve arzuhal de ekli olarak gönderilmiş olup bu hususda emir ve ferman yüce makamınıza aittir."²

Ahmed Râkım Efendi'nin iş bulmak maksadıyla yapmış olduğu müracaat semere vermeğe başlamış ancak bir az daha zamana ihtiyaç duyulmuştur. Sebebi ise O'nun bu yazıları yazacak kudrette bir hattat olup-olmadığı. Çünkü yazıların kalitesinden bu yazıların ancak Mustafa Râkım Efendi tarafından yazılabileceği kanaati doğmuş. Bu hususa netlik kazandırmak için Maarif Nezaret'i'nde bir heyet kurularak Râkım Efendi davet edilmiş ve komisyon önünde bizzat yazdırılmak suretiyle kendini isbat etmesi sağlanmış. Orada hazır bulunan zevatın takdirlerine mazhar olarak da oradan ayrılmış. İşbu heyette devrin büyük hattatlarından Recâi Efendi'nin bulunması meselenin ciddiyetini göstermektedir. Bu heyette yer alan (İbrahim) Sârım, Mehmet Emin Ali ve Mehmet Fuad Paşa'ların da zamanla sadriazamlık makamına yükseldikleri gözönüne alınacak olursa devletin bu işe ne kadar değer verdiği ve işi üst seviyede tuttuğu ortaya çıkıyor. İş bu kadarla kalmamaktaydı. Her sene, dönem sonunda talebenin hat çalışmalarını değerlendirmek maksadıyla yapılan müsabakalara devlet en yüksek protokol ile katılmakta idi. Bu husus hat tarihimizin altın sayfelerinden kabul etmek durumundayız. Hâfız Osman'ın yazı yazarken hokkasını tutan cihan padişahı II. Mustafa anlayışının yeni ve belki de daha anlamlı bir şeklidir. Diğer azaların

¹ İ.DH: 6953/1.

² İ. DH: 6953/2.

da birçoğu nazırlıklarda bulunmuş kimselerdir. İşte bu komisyonun tanzim ettiği mazbata:

"Hattat Ahmet Râkım Efendi tarafından Abdülmecid Han'a hediye edilip bir adet tezkire-i sâmiye ile de meclisimize intikal etmiş bulunan bir kıt'a Hilye-i Şerife levhasıyla sülüs Fatiha-i Şerife meclisimizce görülerek incelenmiştir. Doğrusu, mezkur levha ve Fatiha-i Şerife'nin yazılarının fevkalade güzel yazıldığı müşahede olunmuş ve sikke-i hümayun eski ressamı Mustafa Râkım Efendi merhumun hattıyla aynı ayarda bulunmuştur. Adı geçen duacınız Ahmet Râkım Efendi'nin bu hünerdeki melekesi istiknah (kühüne vakıf olmak) garazıyla ve ihtiyata da riayet edilerek kendisi meclise celb ile meclis huzurunda bizzat yazı yazdırıldığında insafla ifade etmek gerekirse emsalini geçtiği, kuvvetli bir yeteneğe sahip olduğu, bahsi geçen yazıların ise hakkıyla kendisi tarafından yazıldığı isbat ve izhar etmiştir... Eğitim ve öğretimin yaygın hale getirilmesi hususundaki hayırlı teşebbüslere dönük olarak çıkarılan irâde-i seniyye, bütün hüner ve maarif erbabının ortaya çıkarılmasını ve teşvikini âmirdir. Bu meclisin kuruluş maksadı da böyle vasıfları olan kimselerin eserlerini ve mehâretlerini keşfedip onları teşvik ve taltiften ibarettir. Ahmed Râkım Efendi'nin hattı, işin aslına bakılırsa ancak fasılasız çalışma ve karalama yapmak suretiyle vücuda gelebilecek ve kısa zamanda da tahsil olunamayacak bir seviyededir. A. Râkım Efendi'nin Sultan Abdülmecid Han sayesinde hakkı saklanmadığı gibi inkar da olunmamış ve kendisine latif ve teşvik edici bir muamele yapılmıştır. Ayrıca O'nun emsaline göre daha fazla teşvik ve tergibe mazhariyeti de apaçık ortadadır. Bu hususta cereyan eden müzakerelerin fezlekesinde şu görüşlere yer verilmiştir. Sıbyan mektepleri için ahlâka dâir vesair bazı risalelerin litografya tezgahında basılması ve şimdiki halde sıbyan mektepleri ve ileride de rüşdiyeler için birkaç meşk hocası tayini meclis-i muvakkat lâyhaları iktizasınca düşünülen hususlardan ve karara bağlanan nizamnâmelerin de icâbındandır. Buna göre Râkım Efendi'nin şimdiden adı geçen litografya tezgahında basılacak risaleleri yazmak için aylık 200 Kuruş maaş tahsisiyle tayin ve bundan böyle rüşdiyelerin nizamlarına teşebbüs olunduğu sırada mezkur meşk hocalıklarının birine yerleştirilerek o zaman maaşının da gerektiği miktar ve ölçüde yükseltilmesi tensib ve tasvib olunmuş olmakla bu konudaki irâde yüce Sadaret makamına aittir." 25 Şubat 1847.

Mühür silinmiş, Sarim, Mehmet, Mehmet Esat, Abdülhak, Esseyyid Mehmet Emin Ali, Esseyyid Mehmet Emin, İsmail, ...Sadık, İsmail, Mehmet Fuat, Recai, Kemal³

Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin bu kararı Sadaret tarafından değerlendirilmeğe tabi' tutularak Ahmet Râkım Efendi'nin lüzumlu bilgi ve

³ İ.DH: 7171/1.

mehareti haiz bir kimse olduğunu tasdik etmiştir. Sahasında bir işte istihdama da layık olduğunu beyânla tayininin yapıldığı saraya arz etmiştir. Bu tarihten iki gün sonra nezaretler dosyasında şöyle bir kayıt görüldü:

"Hattat Râkım Efendi'nin kendi el yazısıyla yazıp padişaha sunduğu yazısının ihtiyaten bizzat yazdırılmak suretiyle kendisinin olduğu anlaşıldığından dolayı kendisine 200 Kuruş maaş tahsis olunmasına dâir meclis-i maarif mazbatasıyla tezkire-i sâmiye. 27 Şubat 1847.⁴

Râkım Efendi Zoru Başardı

"Seniyyü'l himemâ devletlü...efendim hazretleri, Ma'lumunuz olduğu üzere Hattat Râkım Efendi tarafından daha önce padişaha hediye olunarak bir tezkire ile Sadaret'e gönderilmiş olan Hilye-i Şerife ile murakka'lı sülüs Fatiha-i Şerife Meclis-i Maarif-i Umumiye'ye verilmiş olduğundan bu hususta adı geçen meclis tarafından kaleme alman bir adet mazbata padişaha gösterilmek üzere gönderilmiş bulunmaktadır. Mealinden de anlaşılacağı üzere mezkur efendi meclise davet edilerek ihtiyaten yazı yazdırılmış, sözkonusu hilye ve Fatiha-i Şerife'nin yazılarının kendi hattı olduğu açığa çıkmıştır. Rabbimiz Teala hazretleri padişahımızın ömrünü uzun etsin. O'nun, eğitimin herkese ve her tarafa yayılması mevzuunda sarf etmiş olduğu himmet ve mesai mucibince bu ve buna benzer erbab-ı maarif teşvik edildiği gibi haklarında çok da latif bir muamele takip edilmektedir. Râkım Efendi'ye gösterilen ilgi diğerlerinin de şevk ve gayretini mucib olacağı apaçık ortadadır. İşin aslına bakılırsa Râkım Efendi'nin yazısının gerçekten çok da güzel olduğu muhakkaktır. Sıbyan mektepleri için ahlâka dâir ve sair bazı risalelerin litografya tezgahında bastırılması, şimdiki halde işbu mekteplerin, ve ileride de rüşdiye mektepleri için meşk hocaları tayin kılınması düşünüldüğüne binaen Râkım Efendi'nin şimdiden söz konusu risaleleri yazmak üzere aylık 200 Kuruş maaş tahsisiyle bu işe memur edilmiş ve tayini de yapılmıştır. Bundan böyle rüşdiyelerin nizamına teşebbüs olduğu sırada zikri geçen meşk hocalıklarından birisiyle kayrılmasına, ayrıca o zaman maşının da münasip bir miktarda artırılması ifade olunmuştur. Mazbata mucibince lazım gelen muamelenin icrası irâde-i seniyyeye muvafık ise tarafımıza bildirilmesi." 3 Mart 1847.

Sadaret'in bu arzına saraydan gelen cevap ise şöyle idi.

"Almakla bahtiyar olduğumuz tezkire-i sâmiye ve mazbata Abdülmecid Han tarafından görülmüş ve adı geçen efendinin şimdiden bahsedilen risaleleri yazmak üzere aylık o miktar maaş tahsisi ile memur ve tayini uygun bulunmuştur. İleride açılacak meşk hocalığı kadrolarından birisiyle kayrılarak maaşının da münasip bir seviyeye iblâğı uygun bulunmuştur. Yazılı ola-

⁴ A.MKT.NZD 1990/79.

rak ifade edilen talebinizin mazbata mûcibince yerine getirilmesi bu husustaki irâde-i seniyyeye uygun olmakla, sözü edilen mazbata da iâde edilmekle gereğinin yapılması." 7 Mart 1847.⁵

Söz Mâliye'de

Bugün olduğu gibi dün de memur ve maaşdan söz edilince devreye ilk giren mâliye oluyor ve işbu yeni tayin için nereden para bulurum ve öderim hesapları ortaya çıkıyor. Sadaret, Ahmet Râkım Efendi'ye verilmesi gereken 200 Kuruş maaş için mâliyyeye şu tezkireyi göndermiş:

"Mâliye Nâzırı Paşa hazretlerine,

Daha önce padişaha bir Hilye-i Şerife ile sülüs murakka'lı Fatiha-i Şerife hediye ederek hüsn-ü hattını beyân etmiş olan hattat Râkım Efendi sıbyan mektepleri için Meclis-i Maarif-i Umûmiye marifetiyle tertib olunacak ahlak risalelerini tahrir ve terkîm eylemek üzere şimdilik ayda 200 Kuruş maaş tahsisi için irâde-i seniyye de çıkmış bulunmaktadır. İşbu irâde mûcibince zikr olunan maaşın bu buyruldu tarihinden itibaren hazinece tahsisi sûretini tanzime himmet buyurulması." 13 Mart 1847.⁶

Hazine-i Hassa defterlerinde, Mayıs 1848'de Ahmed Râkım Efendi'nin Abdülmecid Han'a bir başka Hilye-i Saadet hediye ettiği ve buna mukabil kendisine 250 Kuruş ihsan buyrulduğu kaydı var: "Müteveffa Haşim Efendi şâkirdanından Hilye-i Şerife ihda eden Râkım Efendi'ye 250 Kuruş ihsanı." Mayıs 1847⁷

İşbu belgenin taşıdığı 1848 tarihinden itibaren on yıllık bir süre içerisinde neler olduğuna dâir herhangi bir bilgi veya belge çıkmadı. Ancak daha sonra çıkan belgelerden Ahmed Râkım Efendi'nin maişet işini hallettiği gibi o zamanın şartlarına göre iyi bir hayat standardına da nail olduğu anlaşılıyor. 1857 / 1858 tarihli bir tezkire-i sâmiye onun maaşına yapılacak zamlarla ilgili.

"Dersaadet ve Bilad-ı Selâse'de (Eyyub, Üsküdar ve Galata) bulunan yedi aded rüşdiyenin muallim ve muallim yardımcılarının maaşları yeterli seviyede olmadığından birinci muallimlerin eski maaşları olan 550'şer Kuruşa 50'şer, ve yardımcılarının 250'şer Kuruş olan maaşlarına 100'er Kuruş, Sultan Bayezid Rüşdiye Mektebi Farsca muallimi Re'fet Efendi'ye tahsis olunan maaşa 100 Kuruş, ve mezkur mekteblerin meşk hocası Râkım Efendi'nin 500 Kuruş maaşına dahi 250 Kuruş ki cem'an 1400 Kuruş maaşın Maarif Nezareti maaş zamları tahsisatından ödenmesi hususunun hem Mâliye'ye hem de Mekatib-i Umûmiye Nezareti'ne havalesine dâir Meclis-i

⁵ İ.DH: 7171/2.

⁶ A.MKT: 71/19.

⁷ Hazine-i Hassa Defteri 697.

Vâlâ'dan kaleme alman mazbata padişahın görebilmesi için arz ve takdim kılınmış olmakla bu hususta ve her hususta nasıl bir irâde sadır olursa icabına göre gereğinin yapılacağı beyânıyla tezkire."⁸

Râkım Efendi Bayezit Rüşdiyesinde

Litoğrafya (taş baskı) tezgahlarında işe başlayan A. Râkım Efendi'nin ne zaman bu mektebe geldiği şu anda bilinmiyor. Ama buradaki memuriyetinin onu bir hayli yorduğu ve kendisine yardımcı istediği hususu biliniyor.

Bu cümleden olarak sayılan çoğalan rüşdiyelere yeni yeni muallimler ihtiyacı ortaya çıktığından bazı tayinlerin yapılması gündeme gelmiş ve Ali Efendi Ahmed Râkım'a yardımcı olmak üzere işbu mekteblere sülüs hocası olarak tayin edilmiştir. Bu atama ile ilgili olarak Maari Nezareti'nden Sadaret'e şu yazı gitmiştir:

"Dersaadet ve Bilâd-ı Selase'de bulunan rüşdiyelerin Sülüs hocası Râkım Efendi adı geçen mekteplerdeki talebenin çokluğu sebebiyle memuriyetini yalnız başına yapamamaktadır. Muktedir bir arkadaşa muhtaç bulunduğundan bir müddetden beri sülüs hocalığı etmekte bulunan Ali Efendi hattat olması hasebiyle işbu refakate ehil ve münasip görüldüğüne binaen maarif perver padişahın sayesinde mezkur mektepler talebesinin hüsn-ü hattı talim ile liyakat ve meharek kazanmaları için Ali Efendi'nin maarif tahsisatından 250 Kuruş maaş ile refik tayini münasip görülmüş ise de icabının yapılması için emir ve ferman yüce sadaretindir." 11 Temmuz 1858⁹.

Maariften gelen bu yazı 18 Temmuz 1856 tarihinde Mâbeyn'e arz edilerek sarayın bu konudaki reyini sorulmuştur:

"Maarif-i Umûmiye müsteşarı saadetlü efendi hazretlerinin padişaha sunulmak için arz ve takdim kılınan tahriri meâlinde anlaşılacağı gibi Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse'de bulunan rüşdiyelerin sülüs hocası Râkım Efendi talebenin çokluğu sebebiyle memuriyetini yalnız yapamadığından bir refika muhtaç bulunmaktadır. Hüsn-ü hat ashabından Ali Efendi'nin maarif tahsisatından aylık 250 Kuruş maaş ile bu refakate tayini hakkında Abdülmecid Han her ne şekilde emir ve ferman ederse ona göre hareket olunacağı beyânıyla işbu Sadaret tezkiresi yazıldı." Bu tezkireye Mâbeynden bir gün sonra şu cevap geldi:

"Almakla bahtiyar olduğum işbu Sadaret tezkiresi ile zikir olunan tahrir padişah tarafından görüldü. İstedığınız şekilde Ali Efendi'nin adı geçen tahsisattan aylık 250 Kuruş maaş ile Râkım Efendi'nin refakatine memur

⁸ A.AMD 83/51 (1274).

⁹ İ.DH: 27010/1.

edilmesi Sultan Abdülmecid'in kabul ve tasdikine mazhar olmuştur. Mezkur tahrir de iade olunmakla bu hususta icabına bakmanız. 19 Temmuz 1858¹⁰.

Dört yıl sonra Maarif Nezaretine verilen bir arzuhal Hattat Ali (Ulvi) Efendi'nin vefat ettiğini bildiriyor ve arkasında biri kız biri oğlan iki küçük yetim bıraktığını ifade ediyordu.

"Cennet-mekan vâlide sultan merhumun mektebi Dâru'l-Maarifin açılışında sülüs hocası nasb olunan pederim Aliyyü'l-Ulvi Efendi vefat eylemiştir. Rabbimiz Teala ve Tekaddes hazretleri Padişah ve sizi uzun ömür ve afiyette daim buyursun. Bu âciz kulları dört yaşında bir yetim olup hususan annemden doğduğum günden beri onu sürekli hasta, şu anda ise hareketli bir ölü gibi gördüğümden yüce merhametinize muhtaç ve lâıyk olduğumuz için padişahımızın başının sadakası olmak üzere müteveffa pederimin de emakdar bulunmasından dolayı münhal olan maaşından bir miktarının bizlere nafaka olmak üzere inâyet ve ihsan buyurmanız niyaz ve istirhamıyla işbu arzuhal yazmağa cesaret olundu." 31 Ocak 1860¹¹

Mehmet Tevfik - Nazire

Maarif Nezareti defterlerinde (Maarif reft 39/9-6) şöyle bir kayda rastlandı. "Dâru'l-Maarif sülüs hocası Ali Efendi'nin vefatında izdivacına kadar verilmek üzere kerimesi Zeyneb Hanım'a tahsis olunmuş olan 62,5 Kuruşun Fatıma Hanım namına tahviline dâir." 7 Ekim 1872. Bu kayda göre Daru'l-Maarifin hocası Ali Efendi ile A. Râkım'a refik tayin olunan Ali Efendi farklı şahıslar oluyor. Ayrıca Zeynep ve Fatma isimleri ile Nazire arasında da bir münasebet kurmak zor. A. Râkım'm arkadaşı Ali Efendi'nin de şu anda tesbit edilemeyen bir tarihte ama 1872'den önce vefat ettiği söylenebilir. Bu Zeynep Hanım A. Râkım'm arkadaşı Ali Efendi'nin kızı olmalı. İhtiyaten ve belki bir gün başka bir yerde lazım olur düşüncesiyle burada yazılmasını uygun buldum.

Râkım Efendi Dâru'l-Maarifde

Bezm-i Alem Valide Sultan'ın vakıf eserlerinden olup Osmanlı ülkesinde ilk açılan modern mekteb unvanım haiz olan Dâru'l-Maarif mektebi sülüs hocası Ali Efendi'nin vefatıyla bu göreve Ahmed Râkım ile Mehmet Hulûsi Efendi getirilmişlerdir. Bu mesele ile ilgili olarak Maarif Nazırı Sami Paşa'nın Sadaret'e yazdığı 10 Şubat 1860 tarihli yazı :

"Meclis-i Maariften tanzim olunarak ekte sunulan mazbatadan anlaşılacağı üzere valide sultan (tâbe serâha) vakıflarından aylık 500 Kuruş, ve maarif tahsisatından aylık 250 Kuruş ki cem'an 750 Kuruş maaş ile Dâru'l-Maa-

¹⁰ İ.DH: 27010/2

¹¹ İ. MV. 18916/1

rif, Davut Paşa ve Şehzade rüşdiye mektepleri sülüs hocası Ali Efendi'nin vefatı sebebiyle yerine vakıf sahibinin şartı mücibince iki sülüs hocasının tayini gerekmektedir. Hat sanatında ki mehareti ve kıdemleri müselleme Mehmet Hulûsi Efendi ile Râkım Efendi'nin aylık 250'şer Kuruş maaş ile Dâru'l-Maarif hocalığına, ve maarif tahsisatından olan 250 Kuruş maaştan aylık 100 Kuruş maaş ile Davut Paşa ve Şehzade mektepleri Sülüs hocalığına da aynı şekilde hat sanatındaki ehliyeti imtihanla sabit olan Yusuf Ağâh Efendi'nin tayini. Geriye kalan 150 Kuruş maaşın merhameten Ali Efendi'nin iki yetim ve yetimesine tahsis ve ihsan buyurulması mezkur mecliste münasip görülmüş ise de gereğinin yapılması için lüzumlu emir ve müsaade yüce Sadaret'e aittir."¹²

Maarif Nezareti'nin bu inhasına esas olan ve benzer ifadeleri ihtiva eden hem de aynı gün kaleme alınmış Meclis -i Maarif mazbatası ise şöyle:

"Cenab-ı Hayy-ü Vedûd Abdülmecid Han'ın ömür ve ikbalini uzun etsin. Cennet-mekân -Bezm-i Alem- vâlide sultan (aleyha'r-rahmeti ve'l gufran) hazretlerinin inşasına muvaffak oldukları Dâru'l-Maarifin sülüs ve nesih hocası bulunan Ali Ulvi Efendi'nin ... vefatı sebebiyle işbu hizmet açıkta kalmıştır. Vâlide sultan vakfiyle ilgili vakfiyeye göre ise; bu hizmet için iki sülüs-nesih hocası istihdam edilmesi ve bunlara 250'şer Kuruş da maaş verilmesini âmirdir. Bu husus apaçık vakfiyede kayıtlıdır. Bu hizmeti bu güne kadar yalnız başına merhum Ali Efendi idare eylemiş ise de ... bu mekteb talebesinin günden güne artması sebebiyle bundan böyle tek hocanın bu işi yapması oldukça zordur. İki hoca tayini, hem vakfiye şartlarına uygun olacak hem de sadaret tezkiresi ile istihdamları maarife emredilmiş olan Mehmet Hulûsi Efendi ile Sultan Bayezid Mekteb-i Rüşdiyesi Sülüs hocası Râkım Efendi hüsn ü hatları ile meşhur kimseler olmaları hasebiyle bu ikisinin 250'şer Kuruş maaş ile bu hizmete tayinleri. Merhum Ali Efendi bundan başka Şehzade ve Davut Paşa Mekteb'lerinin de sülüs hocalığını idare etmiş, maarif tahsisatından olmak üzere 250 Kuruş da oradan maaş almıştır. Bu maaştan bir miktarının merhameten kendilerine tahsisini merhumun terk eylediği Mehmet Tevfik ve Nazire adlı iki nefer yetim ve yetimesi ekte sunulan arzuhalleriyle talep etmişlerdir. Vâkıa merhum Ali Efendi'nin emekdarlardan olduğu, bu çocukların da padişahın lütuf ve âtîfetine layık buldukları göz önüne alınarak işbu 250 Kuruş'tan 150 Kuruş'unun yarı yarıya ...bu çocuklara tahsisi, artan 100 Kuruş ile de mecliste yapılan imtihanla ehliyeti ortaya çıkan hattat Yusuf Ağâh Efendi'nin Şehzade ve Davut Paşa Rüştiye Mektep'leri Sülüs hocalığına tayini münasip gibi görülmüş ise

---

¹² İ.M.V: 18916/2.

de bu husus Nezaret'in tasvibine havale edilmiştir. Emir ve ferman zât-ı âlilerinindir." 10 Şubat 1860.¹³

Hüsameddin, Es-seyyid İmadüddin, İlyas Efendi (bulunamadı), Vehbi, Şinasi, Ali Sırrı, Abdülkerim, Es-seyyid Mehmed Arif.

Sadaret, Maariften gelen bu yazıları inceleyip bazı konularda nezaretten izahat istemiştir. İzahı istenen hususlar ise şunlardı:

"Göndermiş olduğunuz işbu tezkire ile mazbata ve arzuhalde belirtilen hususlar incelenip Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiştir. Ali Efendi'nin çocuklarına verilecek maaş yolunda olup fakat tayin olunacak hocaların vesâir bu işe teşebbüs eden ve talip bulunanların usûl ve nizamına göre imtihanı icra olunduğuna ve tercih sebebine dâir adı geçen mazbatada hiçbir sarahat olmadığı gibi hatları da gönderilmemiştir. Bu konunun incelenip imtihanın kâide ve usûlüne uygun olarak icrası ve imtihana girenlerin yazılarının görülmek üzere gönderilmesi hususunun bilginize sunulması düşünülerek mezkur mazbata ve arzuhal ekli olarak iade olunmuş olmakla icabının icra buyurulması." 25 Şubat 1860.

Râkım ve Hulûsi Efendi'lere Büyük İltifat

Maarif Nezareti'nin bu tezkire-i sâmiyeye cevabı hat tarihi bakımından da oldukça kıymetli mülahazalara sahip. Bugün hat câmiasının rahmet ve minnetle andığı bu iki değerli insanın hayatta iken resmî makamlarca büyük saygı ve takdire mazhar olduklarını göstermektedir. Her ne kadar tekrar olsa bile Râkım Efendi yazı taklidi hususunda, Hulûsi Efendi (?-1874) ise kız kardeşinden yeğeni ve talebesi M. Şevki Efendi (1829-1888) gibi bir dâhiyi hat sanatına kazandırmış olmakla meşhurdur. M. Hulûsi Efendi vefatına kadar bu görevde kalmış, vefatını müteâkib bu işe 21 Mayıs 1874'de mezkûr Şevki Efendi memur edilmiştir. Bu tayinle ilgili olarak Maarif Giden (reft) defterlerinde şu kayıt var: "Dâru'l-Maarif sülûs hocalığına Şevki Efendi'nin tayini..." (395/9-6). Bu mühim tayinle ilgili olarak henüz başka bir belgeye henüz ulaşamadı.

"Sadaret'in çok kıymetli emir ve irâdeleri malumum olmuştur. Anılan boş hocalık -kadroları- için bir hayli efendiler Meclis-i Maarife gelip yazılarını ibraz etmek sûretiyle imtihanları icra olunmuş ise de adları geçen Mehmet Hulûsi Efendi ve Râkım Efendi bu kimselerin fevkinde ve rüçhanları olduğundan üstelik bunlar meşhur hattatlardan olmaları sebebiyle kendilerine hürmeten hem imtihan esnasında onlardan yazı istenmemiş, hem de diğerlerinden üstün oldukları meclisçe tasdik edilmiştir. Nâili Efendi ile Yusuf Agâh Efendi'nin hatları da diğer yazı ibraz edenler arasından seçilmek suretiyle tercih edilmiştir. Ali Efendi'nin yetimlerine verilmesi tasvib olunan

¹³ İ.M.V: 18916/3.

150 Kuruş'tan artan 100 Kuruş maaşa Nâili Efendi rağbet etmemiş, Yusuf Agâh Efendi ise memnuniyetle kabul edince Şehzadebaşı ve Davut Paşa Mektepleri sülüs hocalığına tayininin yapılması arz ve inha olunmuştur. Bunların cümlesinin imtihan günü yazıp vermiş oldukları yazıların tamamı ise muhafaza edilmektedir. Zat-ı âlinizin görmesi için ekte bu yazılar da ayrıca sunulmuş olup icâbının icrâsı bâbında ve her halde emir ve ferman yüce makamınızdır." 29 Şubat 1860.¹⁴

Bu belgeler arasında sözü edilen yazı örnekleri çıkmadı.

Maarif Nazırı Sami Paşa'nın 3 Şubat 1860 tarihiyle Meclis-i Vala'ya havale edilen tezkiresi ve Meclis-i Maarifin ekli mazbatasında Valide Sultan Evkafından aylık 500 ve maarif tahsisatından aylık 250 Kuruş ki ceman 750 Kuruş maaşla Dâru'l-maarif, Davutpaşa ve Şehzade Rüşdiye Mektepleri sülüs hocası bulunan Ali Efendi vefat etmiş bulunmaktadır. Dâru'l-Maarife iki sülüs hocasının tayini vakfiye şartlarından olup Râkım ve Mehmet Hulûsi Efendilerin hat sanatında maharetleri bulunduğundan aylık 250 şer Kuruş maaşla bu iki zatın Dâru'l-Maarif sülüs hocalığına tayini. Müteveffa Ali Efendi'nin maarif tahsisatından aldığı aylık 250 Kuruş maaşından aylık 100 Kuruş ile aynı şekilde hat sanatındaki ehliyeti imtihanla anlaşılan Yusuf Agah Efendi'nin de adı geçen Davutpaşa ve Şehzade Rüşdiye Mektepleri sülüs hocalığına tayinine, kalan 150 Kuruşun ise merhameten merhum Ali Efendi'nin iki yetimine tahsisi. Adı geçen boş hocalıklar için imtihanı icra kılınan hattatların Maarif Nezaretince gönderilen yazıları da Meclis-i Vâlâ'da incelenerek Râkım, Mehmet Hulûsi ve Yusuf Agah Efendilerin hatları diğerlerinden üstün olduğu görülmüştür. İşbu hattatların mehâret ve ehliyetleri Maarif Nâzırı tarafından da tasdik olunmakla daha önce izni istenildiği şekilde bu zevâtın yazılan miktar maaşlarla adı geçen hocalıklara tayini ve 150 Kuruşun da merhum Ali Efendi'nin iki çocuğuna yarı yarıya tahsisinin Maarif Nezaretine bildirilmesi ve icabına bakılması için de durumun Mâliye'ye havalesi Meclis-i Vâlâ'da karar altına alınmış olup gereğinin yapılması." 17 Mart 1860.¹⁵

Safveti, es-Seyyid Mehmed Nuri, es-Seyyid Mehmed Ethem, Mahmud Celaleddin, Aşkar Ali, Muzaffer Paşa (Komisyonda), Hamdi, ... Sadık, es-Seyyid Hüseyin, Mehmed ..., Mustafa Rıza,

Subhi Bey (Komisyonda), Mehmet Rauf, ..., Osman Efendi (Komisyonda), ..., Emin Efendi (Komisyonda)

Bir hayli dikkatli hareket olunarak yapılan bu tayinlerle ilgili olarak Sadaret'ten saraya şu tezkire gitmiştir:

¹⁴ İ.D.H: 18916/2

"Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınıp ekleriyle beraber padişahın görmesi için arz ve takdim kılınan mazbata mealinden anlaşılacağı üzere Cennetmekan valide sultan hazretleri vakıflarından aylık 500'er ve maarif tahsisatından 250'şer Kuruş ki toplam 750 Kuruş maaşla Dâru'l-Maarif, Davut Paşa ve Şehzade Rüşdiye Mektepleri sülüs hocası bulunan Ali Efendi'nin vefatına binaen aylık 250'şer Kuruş maaşla Râkım ve Mehmet Hulûsi Efendi'lerin Dâru'l-Maarif sülüs hocalığına, ve maarif tahsisatından olan 250 Kuruş maaştan aylık 100 Kuruş ile Yusuf Agah Efendi'nin de bahsi geçen Davut Paşa ve Şehzade Rüştiye Mektepleri sülüs hocalığına tayin olunmaları ve kusur kalan 150 Kuruş'un da merhum Ali Efendi'nin merhamete layık iki yetimine eşit olarak taksimi hususlarının maarif nazırı paşaya tebliği ve hazinece de icab eden tedbirlerin alınması kararlaştırılmış olup bu hususta nasıl bir irâde-i seniyye zuhur ederse ona göre hareket olunacağı beyânıyla bu tezkire-i sâmiye yazıldı. 22 Mart 1860¹⁵

Saraydan Sadaret'e gelen cevap kabul yönünde olup ne yapılması gerekiyorsa onun icrâsını âmirdi:

"Elimize geçen bu Sadaret tezkiresi, mazbata ve onların ilavesi olan evrak padişah tarafından görülmüş ve tezkirede yazılı hususların aynen icrası babında irâde-i seniyye çıkmıştır. Durumun maarif nazırına tebliği ve hazinenin de lüzumu olan tedbirleri alması uyun bulunmuş ve adı geçen evrak da îade edilmiş bulunmakla icâbının yapılması." 22 Mart 1860.¹⁶

...ve Mutlak Son

Hattat Ahmed Râkım Efendi ile ilgili mevcut son belge onun vefatı ve geride kalan küçük yaştaki iki oğlu ile eşine dâir. Bu belge Sadaret'le saray arasında cereyan etmiş olup Maariften Sadaret'e gelen yazı yoktur. O yazı da olmayınca Râkım Efendi'nin vefat tarihini tam tespit mümkün olmamaktadır. Maarif Amed (gelen) defterlerinde (390 / 9-1) 14 Ocak 1863 (23 B. 1279) tarihli "Dâru'l-Maarif hocası müteveffa Râkım Efendi'nin çocuklarına maaş tahsisine dâir." Lefi 2. Bu iki lef (ek) ten birisi Râkım ailesinin maaş talep dilekçesi, diğeri ise Maarifin Sadaret'e arzı olmalı. Bu kayıтта yer alan tarihten hareketle Ahmed Râkım Efendi'nin 1862 yılının son veya 1863'ün ilk günlerinde vefat etmiş olduğu hükmüne varılabilir. Bu meseleye dâir Sadaret'in saraya yapmış olduğu arz ile cevabı ise şöyle:

"Dâru'l-Maarif ve Sultan Bayezit Mekteb-i Rüşdî Sülüs hocası müteveffa Râkım Efendi'nin Türkçe risaleler yazmak için hazineden tahsis edilmiş olup halen münhal olan 200 Kuruş maaşının padişahın merhametine şâyân bulunan zevcesi Latife Hanım'a ömür boyu, oğlu Mustafa Mukbil ve

¹⁵ İ. MV: 18916/4.

¹⁶ İ. MV: 18916/5

İsmail Nâil Efendi'lere muvakkaten ve eşit olarak tahsisi ... hakkında her ne vechile irâde-i seniyye sadır olursa icâbına bakılacağı." 12 Şubat 1863. Bu arza sarayın cevabı:

"Almakla şeref duyduğum işbu Sadaret tezkiresi ve diğer ma'rûz evrak Abdülaziz Han tarafından mütalaa olunmuş ve arz edilen şekliyle yapılması için irâde-i seniyye de çıkmış bulunmaktadır. Gelen evrak da iade edilmekte olup icab eden muamelenin Sadaret'ce ifası. 13 Şubat 1863.¹⁷

Belgede ismi geçen A. Râkım'ın zevcesi Latife Hanım hakkında başka herhangi bir bilgi yoktur. Ama vefat ettiği zaman maaşıyla ilgili bir kayıt arşivde mutlaka olması gerekir. Oğulları Mustafa Mukbil ile İsmail Nail Efendiler hakkında ise şu bilgiler var. Buna göre:

Mustafa Mukbil Efendi: 1271(1854-55)'de doğmuş Bayezid Rüşdiye Mekteb'inde okuyarak buradan mezun olmuştur. 16 yaşında Ticaret Nezareti Mektubi Kalem'inde çalışmaya başlamış 1878'de 900 Kuruş maaşla bu bakanlığın Mektubi Kalemi mümeyyizliğine, 1881 sonlarında ise 1500 Kuruş maaşla aynı nezaretin Mektubî Kalemi müsevvidliğine yükselmiştir.¹⁸

İsmail Nail Efendi: 1275(1858-59)'da doğmuştur. Mekteb-i İbtidaiyeyi müteakib ağabeyi gibi bu da babasının bir zamanlar hat hocası olduğu Bayezid Rüşdiyesini bitirmiştir. Ayrıca Menşe-i Küttab'dan da mezundur. 1877'de 100 Kuruş maaşla Nizamiye Muhasebesine girmiş Nisan 1907'ye kadar 1000 Kuruş maaş ve birinci sınıf memuriyete kadar terfi etmiştir.¹⁹ Gerek annelerinin gerekse bu iki kardeşin vefat tarihleri belli değildir. Şu ana kadar herhangi bir yerde mezar taşlarına da rastlanmadı.

Hat tarihimizin ikinci Râkım'ı olarak haklı bir şöhreti hâiz olan Ahmed Râkım Efendi çocuklarının yaşlarına göre bir hüküm verilecek olursa oldukça genç yaşta vefat ettiği anlaşılıyor. Ayrıca daha büyük yaşta olsa Mustafa Râkıma talebe olma ihtimali de akla geliyorsa da bunlar sadece bir tahmin. Doğrusunu ALLAH (c.c) bilir.

Her hâl ü kârda kültür tarihimize mühim katkıları olmuş bu kıymetli zâtı rahmet ve minnetle anmağı bir vecibe addediyorum.

¹⁷ İ. DH: 34241

¹⁸ Sicill-i Ahval Defterleri 1/28

¹⁹ Sicill-i Ahval Defterleri 53/55